

بررسی گرایش های موضوعی استفاده کنندگان کتابخانه مرکزی و کتابخانه های اقماری آستان قدس رضوی

ایرج رداد^۱

چکیده

کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد آستان قدس رضوی و مجموعه کتابخانه های اقماری آن در شهر مشهد پذیرای سهم بالایی از مراجعان به کتابخانه ها ، به ویژه مراجعان به کتابخانه های عمومی است . برای آگاهی بیشتر از نوع مراجعان به این کتابخانه ها و نوع کتابهایی که در این کتابخانه ها مورد استفاده قرار می گیرد پرسشنامه ای بین ۳۱۰۰ نفر استفاده کننده توزیع شد تا داده های مورد نیاز شش پرسش تحقیق را ارائه کنند . تحلیل پاسخها نشان داد که : ۱_ بیشترین کتابهای مورد مراجعه درباره ادبیات ، علوم عملی و علوم دینی هستند . ۲_ رابطه ای بین کمیت کتابها در هر موضوع و کمیت استفاده وجود دارد . ۳_ بین ۸۰ تا ۸۵ درصد مراجعان به این کتابخانه ها را افراد مجرد تشکیل می دهند . ۴_ تقریباً نیمی از مراجعان به کتابخانه های آستان قدس را افراد قبل از کنکور و افراد دیپلمه تشکیل می دهند . ۵_ هفتاد درصد مراجعان به مطالعه کتب درسی و کمک درسی می پردازند .

مقدمه

در عصری که به عصر انفجار اطلاعات مشهور است ، حجم انبوه اطلاعات تولید شده در اشکال مختلف چاپی و غیرچاپی مسأله گزینش و انتخاب مواد را به عنوان حساس ترین مسئولیت یک کتابخانه قلمداد کرده است و چنانچه الگوی کتابخانه ای اصول پنجگانه رانگاناتان که دو اصل محوری آن " هر کتابی خواننده اش " و " هر خواننده ای کتابش "

۱_ کارشناس ارشد رشته کتابداری و اطلاع رسانی .

می باشد بالطبع سنگینی بار گزینش بر شانه های کتابدار منتخب محسوس تر است .
بی گمان کیفیت مجموعه فراهم آمده یکی از معیارهایی است که اغلب بر مبنای آن در باب عملکرد کتابدار داوری می کنند و حاصل تلاش وی را محک می زنند . احتمال دارد استفاده کنندگان همواره آگاهانه به چنین قضاوتی دست نزنند ، اما اگر پای مجموعه در امر برآوردن نیاز اطلاعات^۲ آنان در گل فرو ماند ، بی تردید آنان نیز قضاوت ناآگاهانه خواهند کرد و به کتابخانه ای دیگر خواهند رفت . شکست یا موفقیت خدمات عمومی (کتابخانه) نتیجه فراهم آوری و گسترش مناسب و توانمند یا بی تناسب و ناتوان مجموعه است .
(گاردنر ، ۱۳۷۶ ، ص ۱)

مسئله دیگری از ارکانی که همواره بر مجموعه سازی و انتخاب مواد تأثیر مستقیم می گذارد جامعه استفاده کننده آن مجموعه است . رانگانان به استفاده کننده به منزله هسته مرکزی کلیه فعالیت های کتابخانه ای می نگرند و پیوسته بر این اصل تأکید می ورزد که همه تلاش ها باید در راستای برآوردن نیاز استفاده کنندگان صورت پذیرد (کارناساها ، ۱۳۷۳ ، ص ۱۰۵) بنابراین پرواضح است که کتابداران مجموعه ساز باید استفاده کننده را کانون فعالیت های گزینش مواد قرار دهند و شناخت کامل جامعه استفاده کننده و تبیین نیازها و گرایشهای اطلاعاتی آنها محور اصلی رفتار مجموعه سازی آنها باشد .

فرآیند گزینش در کتابخانه های مختلف متفاوت است . در کتابخانه های آموزشی ، دانشگاهی و تخصصی امر گزینش مواد از پیچیدگی های کمتری برخوردار است زیرا جامعه استفاده کننده یعنی دانش آموزان ، معلمان ، دانشجویان ، اعضاء هیئت علمی ، متخصصان یک سازمان فرآیند مجموعه سازی را کانسلیزه می کنند و نیازهای مشخص ایشان افقی روشن را فراروی کتابداران فراهم آور^۳ قرار می دهد .

در کتابخانه های آموزشی کافی است کتابدار برنامه های درسی آموزشگاه را مورد مطالعه دقیق قرار دهد تا بتواند نوع کتاب هایی را که در راستای کمک به پیشرفت آن

^۲. Information need

^۳. Acquisition Librarians

برنامه ها مفید است انتخاب نماید . البته موقعیت اجتماعی دانش آموزان و نیازهای آموزشی معلمان و مدیران نیز در انتخاب مواد عامل تعیین کننده است . شناخت صحیح از موقعیت تحصیلی و تخصصی کارمندان و نیز برنامه های پژوهشی یک سازمان دو عاملی است که یاری رسان کتابدار کتابخانه تخصصی در هدایت او به سمت گزینش مواد مناسب می باشد . در کتابخانه های دانشگاهی نیز همانند کتابخانه های آموزشگاهی و تخصصی فرایند انتخاب می بایست براساس برآوردن نیازهای مشخص آموزشی و پژوهشی اعضاء هیئت علمی ، نیازهای مطالعاتی دانشجویان و بعضاً کارکنان شاغل در آن دانشگاه صورت پذیرد و اصولاً آگاهی از رشته های آموزشی دانشگاه ، سوابق تحصیلی دانشجویان و اعضاء هیأت علمی و برنامه های پژوهشی چراغ راه کتابداران مجموعه ساز است .

اما در کتابخانه های عمومی به واسطه تنوع افراد و نیازهای مطالعاتی فرایند گزینش دچار پیچیدگی ها و گاه چالش هایی می شود که در مواقعی کتابدار در امر گزینش حتی به بیراهه نیز کشیده می شود . پر واضح است در عصر بمباران اطلاعات انتخاب یا به قولی دستچین کردن مواد بدون آگاهی کامل از تمامی این نیازها برای کتابدار امری مشکل و چه بسا غیرممکن باشد و حتی با شناختی نسبی از جامعه استفاده کننده و علایق ایشان نیز نمی توان مطمئن بود که در حاشیه امنیت قرار داریم .

سینایی (۱۳۶۹) روش ها و راهکارهایی را جهت شناسایی جامعه استفاده کننده یک کتابخانه عمومی در نظر گرفته است :

۱ _ دقت در مراجعه کنندگان معمولی روزانه و درخواست های آنان .

۲ _ مطالعه منظم روزنامه ها و مجلات ، گوش کردن به رادیو و تماشای تلویزیون جهت شناسایی نیازهای جامعه .

۳ _ تماس و ارتباط با سازمان های هنری ، اجتماعی ، فرهنگی ، تعاونی سیاسی ، خیریه و دیگر سازمانها .

راههایی که در بالا بدان اشاره شد می تواند شناخت نسبی در مورد جامعه کتابخانه عمومی به کتابدار بدهد ، اما این آگاهی وی را بی نیاز از بررسی رسمی نمی سازد . منظور از بررسی رسمی به کمک پرسشنامه و مطالعه و تحقیقات آماری است که توسط افراد و

سازمانهای با صلاحیت صورت می‌گیرد. این نوع بررسی می‌تواند دید علمی به کتابدار داده و او را در ارزشیابی مجموعه یاری نماید.

حوزه بررسی استفاده کنندگان بسیار وسیع و خود دارای مفاهیم و موضوعات فرعی زیادی است. غالباً این بررسی‌ها به مطالعه موضوعاتی مثل رفتار اطلاع‌یابی استفاده کنندگان، نیازهای اطلاعاتی، الگوی استفاده از اطلاعات، استفاده کنندگان نهایی، گروههای اجتماعی استفاده کنندگان، گروه‌های شغلی استفاده کنندگان، ارزشیابی خدمات برای استفاده کنندگان و چند موضوع دیگر می‌پردازد. (Atanasin, 1972, P. 30)

گاردنر (۱۳۷۶) معتقد است هر مجموعه کتابخانه‌ای باید هر از گاهی ارزیابی شود تا دریابند سیاست‌های گزینش مواد تا چه حد مؤثر است. اگر کتابخانه مواد بسیاری فراهم می‌آورد که مورد استفاده قرار نمی‌گیرد، یا مواد مورد نیاز استفاده کنندگان را فراهم نمی‌سازد، کارکنان درگیر مجموعه سازی باید از این نکته با خبر شوند تا بتوانند اقدامات اصلاحی بعمل آورند.

بیان مسأله

کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی به سبب گستردگی و ارزش وافر مجموعه خطی و چاپی آن به عنوان یک کتابخانه عمومی _ ملی معرفی شده است و به همراه کتابخانه‌های اقماری خود همواره مورد توجه استفاده کنندگان مشتاق بومی و غیربومی بوده است. از آنجا که این کتابخانه مانند سایر کتابخانه‌های عمومی با طبقات و گروههای مختلف جامعه و در نتیجه با انواع نیازهای اطلاعاتی روبرو است، لذا در تعیین گرایش‌ها و علائق موضوعی جامعه استفاده کننده دچار مشکل بوده است و بعضاً بخش قابل توجهی از بودجه صرف تهیه منابعی می‌شود که چندان مورد توجه و استفاده عموم قرار نمی‌گیرد و این امر نه تنها باعث انباشته شدن کتب کم استفاده و حتی بدون استفاده می‌گردد بلکه موجب می‌شود از توانایی بیشتر جهت گردآوری منابع در زمینه موضوعات پر استفاده تر کاسته شود و تعدیل لازم بین مجموعه کتابخانه و اهداف و گرایش‌های استفاده کنندگان صورت نگیرد. گاردنر

(۱۳۷۶، ۲۲۸) با تشریح وضعیتی خاص پرستشی مطرح می سازد که می تواند درباره هر کتابخانه ای، از جمله کتابخانه آستان قدس رضوی نیز مطرح شود. " اگر مجموعه ای مواد مورد استفاده قرار نگرفته فراوان دارد یا برعکس به هنگام نیاز استفاده کنندگان نمی تواند اطلاعات لازم را تهیه کند، آیا چنین مجموعه ای نباید ضعیف و نامناسب ارزیابی شود؟ "

هدف های پژوهش

هدف از تحقیق حاضر تعیین گرایش های موضوعی استفاده کنندگان از کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی است، یافته های تحقیق می تواند در برنامه های آینده مجموعه سازی کتابخانه مورد توجه قرار گیرد.

پرسشهای پژوهشی

این تحقیق در جستجوی یافتن پاسخهای مناسبی برای سئوالات ذیل می باشد:

- ۱_ چه نوع کتاب هایی بیشتر و چه نوع کتاب هایی از لحاظ موضوعی کمتر مورد استفاده مراجعه کنندگان کتابخانه مرکزی و کتابخانه ای اقماری آستان قدس قرار می گیرند؟
- ۲_ به نسبت استفاده، کتابخانه مرکزی و کتابخانه های اقماری در چه موضوعاتی با تراکم و در چه موضوعاتی با ضعف کمی مجموعه روبرو است؟
- ۳_ جامعه استفاده کننده کتابخانه مرکزی و کتابخانه های اقماری آستان قدس را عمدتاً چه نوع افرادی تشکیل می دهند؟
- ۴_ انگیزه و هدف استفاده کنندگان از مراجعه به کتابخانه مرکزی و کتابخانه های اقماری آستان قدس چیست؟
- ۵_ مراجعه کنندگان کتابخانه تا چه حد در دسترسی به منابع مورد نیاز خود موفق می باشند؟

۶ _ چه میزان بین مجموعه کتابخانه و گرایش های موضوعی استفاده کنندگان همبستگی وجود دارد ؟

روش تحقیق

در این پژوهش دو مقوله مورد توجه بوده است :

الف _ نوع کتاب هایی که از میز امانت و یا در تالار مطالعه قفسه باز مورد استفاده قرار گرفته اند ، نوع و هدف استفاده کنندگان و تعیین علایق و گرایش های مطالعاتی آنها .

ب _ تعیین رابطه میان مجموعه و گرایش های موضوعی استفاده کنندگان .

جامعه پژوهش را دو گروه عمده تشکیل می دهند : گروه اول شامل مجموعه کتابها قفسه باز آقایان و بانوان کتابخانه مرکزی و کتابخانه های اقماری ، بخش گردش و امانت آقایان کتابخانه مرکزی ، کتب مطالعه شده و باقیمانده بر روی میز مطالعه و کتاب های به امانت رفته . گروه دوم شامل استفاده کنندگان تالارهای قفسه باز آقایان و بانوان و بخش گردش کتاب کتابخانه مرکزی و کتابخانه های اقماری می باشد . برای این منظور تعداد ۱۶۰۰ نفر استفاده کنندگان کتابخانه مرکزی و ۱۵۰۰ نفر از استفاده کنندگان کتابخانه های اقماری به صورت نمونه انتخاب شدند و بین آنها پرسشنامه توزیع شد .

از آنجا که جامعه استفاده کننده کتابخانه را طیف بسیار وسیعی از افراد در برمی گیرد لذا از نمونه گیری و شیوه نمونه گیری " تصادفی " استفاده شد . چون " هدف نهایی نمونه گیری انتخاب گروهی از عناصر از کل جامعه به طریقی است که توصیف گروه برگزیده ، توصیف درست و همگنی از کل جامعه باشد " (دیانی ، ۱۳۶۹ ، ص ۷۵) لذا نمونه گیری در ساعات مختلف روز و در روزهای مختلف هفته و در ماههای مختلف مدت تحقیق انجام پذیرفت تا به تک تک عناصر موجود در جامعه شانس مساوی برای انتخاب داده شود . از مجموع ۱۶۰۰ پرسشنامه توزیع شده در میان جامعه نمونه مراجعه کننده کتابخانه مرکزی ۱۵۱۲ (۹۴/۵ درصد) و از مجموع ۱۵۰۰ پرسشنامه توزیع شده در میان مراجعه کنندگان کتابخانه های اقماری ۱۴۶۵ (۹۷/۲ درصد) پاسخ داده شد .

پرسشنامه شامل ۱۲ سؤال بسته بود. سئوالات مبتنی بر شناخت پاسخ دهندگان، انگیزه و هدف ایشان از مراجعه به کتابخانه، موضوعات مورد علاقه، میزان دسترسی به منابع مورد نیاز و روشهای دستیابی به اطلاعات و منابع مورد نیاز و غیره بود. به دو دلیل از پرسشنامه استفاده شد. اولاً تعداد مراجعان به کتابخانه آنقدر زیاد است که استفاده از روشهای دیگر نظیر مصاحبه با تک تک آنها عملاً امکان پذیر نیست. ثانیاً از نظر زمانی نیز تنها وسیله ای که بتوان توسط آن شناختی جامع از تعداد زیاد مراجعان در آن واحد بدست آورد و مورد تجزیه و تحلیل قرارداد پرسشنامه است. و علاوه بر این از آنجا که هویت پاسخگویان در پرسشنامه مشخص نیست احتمالاً در پاسخها صداقت بیشتری وجود دارد.

در مورد کتابهای مطالعه شده از روش مشاهده استفاده شد، بدین معنا که برگه مشاهده جهت ثبت آمار مربوط به کتابهای باقیمانده بر روی میز مطالعه در تالارهای قفسه باز طراحی شد. این برگه براساس روزهای ماه (ستونها) و رده های موضوعی دهگانه دیویی (سطرها) تفکیک گردید و قبل از اینکه کتاب های باقیمانده بر روی میزها در قفسه ها چیده شوند آمار آنها ثبت می شد. در مورد کتاب های امانت رفته نیز با توجه به وجود سیستم رایانه ای امانت آقایان کتابخانه مرکزی از خروجی های رایانه ای (گزارش عملکرد) تعداد کتب به امانت رفته هر ماه به تفکیک رده موضوعی استفاده شد.

پس از جمع آوری و تنظیم داده ها و تشکیل جداول توزیع فراوانی از شاخص هایی نظیر درصد و میانگین برای توصیف آنها استفاده شد. چون میزان استفاده از مجموعه به تناسب اندازه مجموعه در هر یک از رده های موضوعی مختلف و تعیین بیشترین و کمترین میزان استفاده در هر یک از رده های موضوعی و مقایسه آنها با یکدیگر مدنظر بود، تهیه جداول مختلف توزیع فراوانی و تعیین درصد و میانگین به منظور مقایسه و توصیف وضعیت اجتناب ناپذیر می نمود و برای شناخت مراجعه کنندگان نیز جداول و شاخص های فوق مناسب به نظر می رسید. در قسمت دوم نیز به منظور تعیین همبستگی میان دو متغیر مجموعه کتابخانه و گرایش های موضوعی استفاده کنندگان از آزمون ضریب همبستگی استفاده شد.

یافته های تحقیق

همانگونه که پیشتر آمد برای تعیین نوع مواد مطالعاتی مراجعه کنندگان به تالارهای قفسه باز، مناسب ترین روش آن دانسته شد که اطلاعات مورد نیاز از کتاب های باقیمانده بر روی میرهای مطالعه بدست آید. لذا در روزهای مختلف آمار کتب مطالعه شده به تفکیک رده موضوعی قبل از اینکه در قفسه ها چیده شوند ثبت شد که حاصل این شمارش در جدول (۱) آمده است.

جدول (۱). توزیع فراوانی و فراوانی نسبی کتب مطالعه شده در تالار قفسه باز آقایان و بانوان برحسب رده موضوعی

مجموع	تاریخ و تعدادها	ادبیات		هنر	علوم		علوم خاصه	زبان	علوم اجتماعی	دین		علوم لغوی		کلیات		رده موضوعی کتابخانه	
		ادبیات	ادبیات		علوم	علوم				دین	دین	علوم لغوی	علوم لغوی	کلیات	کلیات		
۱۰۰	۳۰۰۰	۱۱/۲۰	۲۰۰	۱۳/۲۲	۲۱۸۲	۱۵/۲۵	۱۲۰۰	۱۸/۲۲	۲۲۸۸	۱۲/۲۲	۱۸۲۲	۲۱/۲۲	۲۰۰	۳۳۲۲	۶۳۲۲	۱۳۲۲	آقایان
۱۰۰	۲۱۸۲	۱۹/۸	۳۸۰	۱۴/۲۲	۱۶۲۲	۱۶/۰	۱۳۰۰	۱۹/۲۲	۲۲۸۸	۱۳/۲۲	۲۲۲۲	۲۲/۲۲	۲۲۸۸	۳۳۲۲	۱۳۲۲	بانوان	مرکزی
۱۰۰	۲۲۲۲	۱۲/۲	۵۲۲	۱۳/۲۲	۱۶۲۲	۱۶/۲۲	۱۳۲۲	۱۶/۲۲	۱۶۲۲	۱۲/۲۲	۲۲۲۲	۲۲/۲۲	۲۲۸۸	۳۳۲۲	۱۳۲۲	آقایان	مسحوظ صاف
۱۰۰	۲۲۲۲	۱۲/۲	۵۲۲	۱۳/۲۲	۱۶۲۲	۱۶/۲۲	۱۳۲۲	۱۶/۲۲	۱۶۲۲	۱۲/۲۲	۲۲۲۲	۲۲/۲۲	۲۲۸۸	۳۳۲۲	۱۳۲۲	بانوان	حجابه روم
۱۰۰	۲۲۲۲	۱۲/۲	۵۲۲	۱۳/۲۲	۱۶۲۲	۱۶/۲۲	۱۳۲۲	۱۶/۲۲	۱۶۲۲	۱۲/۲۲	۲۲۲۲	۲۲/۲۲	۲۲۸۸	۳۳۲۲	۱۳۲۲	آقایان	کوهنژاد
۱۰۰	۲۲۲۲	۱۲/۲	۵۲۲	۱۳/۲۲	۱۶۲۲	۱۶/۲۲	۱۳۲۲	۱۶/۲۲	۱۶۲۲	۱۲/۲۲	۲۲۲۲	۲۲/۲۲	۲۲۸۸	۳۳۲۲	۱۳۲۲	بانوان	امام صادق (ع)
۱۰۰	۲۲۲۲	۱۲/۲	۵۲۲	۱۳/۲۲	۱۶۲۲	۱۶/۲۲	۱۳۲۲	۱۶/۲۲	۱۶۲۲	۱۲/۲۲	۲۲۲۲	۲۲/۲۲	۲۲۸۸	۳۳۲۲	۱۳۲۲	آقایان	شیخ هاشم لرویس
۱۰۰	۲۲۲۲	۱۲/۲	۵۲۲	۱۳/۲۲	۱۶۲۲	۱۶/۲۲	۱۳۲۲	۱۶/۲۲	۱۶۲۲	۱۲/۲۲	۲۲۲۲	۲۲/۲۲	۲۲۸۸	۳۳۲۲	۱۳۲۲	بانوان	آقایان
۱۰۰	۲۲۲۲	۱۲/۲	۵۲۲	۱۳/۲۲	۱۶۲۲	۱۶/۲۲	۱۳۲۲	۱۶/۲۲	۱۶۲۲	۱۲/۲۲	۲۲۲۲	۲۲/۲۲	۲۲۸۸	۳۳۲۲	۱۳۲۲	بانوان	شیخ حسن لرویس

تعدد کتابخانه های وابسته موجب پراکندگی در تجزیه و تحلیل داده ها می شد و لذا برای رفع این مشکل تصمیم گرفته شد که کتابخانه مرکزی به عنوان یک مقوله و کل کتابخانه های اقماری به عنوان مقوله دیگر در نظر گرفته شود. داده های مربوط به مقوله دوم در جدول (۲) آمده است.

جدول (۲). فراوانی و فراوانی نسبی کتب مطالعه شده در تالار قفسه باز آقایان و بانوان کتابخانه مرکزی و کتابخانه های اقماری

مجموع	تاریخ		ادبیات		هنر		علوم عملی		علوم فاضل		زبان		علوم اجتماعی		دین		علوم نظری		کلیات		ردیف موضوعی کتابخانه			
	تاریخ	مجموع	تاریخ	مجموع	تاریخ	مجموع	تاریخ	مجموع	تاریخ	مجموع	تاریخ	مجموع	تاریخ	مجموع	تاریخ	مجموع	تاریخ	مجموع	تاریخ	مجموع	تاریخ	مجموع		
۱۰۰	۲۲.۱۵	۱۱/۲۰	۲۲.۰۹	۱۷/۳۳	۲۲.۸۲	۱۵/۲۵	۲۲.۰۵	۱۵/۱۱	۲۲.۱۷	۲۱.۸۲	۲۸.۷۵	۲۱.۲۲	۱۵.۶۱	۲۱.۲۲	۲۰.۳۷	۱۷.۷۷	۲۲.۲۸	۱۵.۵۲	۲۲.۲۲	۲۱.۳۲	۲۲.۶۱	۲۲.۶۱	آقایان	
۱۰۰	۲۱.۳۱	۱۱/۱۸	۲۱.۲۰	۱۶/۱۶	۲۲.۲۲	۱۵.۰۷	۱۵.۰۹	۱۶/۳۷	۲۲.۵۵	۲۱.۰۶	۲۸.۷۰	۲۱.۰۲	۱۶.۳۹	۲۱.۰۲	۲۲.۰۹	۱۲.۰۴	۲۳.۱۸	۱۶.۲۸	۲۲.۲۲	۲۱.۰۷	۱۶.۳۷	۱۶.۳۷	بانوان	
۱۰۰	۳۳.۱۲	۱۱/۰۴	۳۳.۱۲	۱۶/۲۷	۳۳.۷۶	۲۱/۱۹	۲۰.۲۲	۱۶/۳۸	۳۳.۲۲	۸	۲۶.۵۲	۲۱.۵۱	۳۳.۰۱	۱۰/۲۵	۲۳.۵۲	۲۱.۵۲	۲۱.۶۰	۲۱.۵۲	۲۱.۸	۲۱.۵۲	۲۱.۵۲	۲۱.۵۲	آقایان	
۱۰۰	۱۷.۵۲	۱۱/۱۸	۱۷.۵۲	۱۶/۱۶	۱۷.۵۲	۱۶.۸۰	۱۶.۸۰	۱۶/۱۸	۱۷/۳۲	۱۶.۵۲	۱۵.۰۱	۱۵.۰۱	۱۶/۳۲	۱۶.۵۲	۱۶.۵۲	۱۶.۵۲	۱۶.۵۲	۱۶.۵۲	۱۶.۵۲	۱۶.۵۲	۱۶.۵۲	۱۶.۵۲	۱۶.۵۲	بانوان

نتایج مشخص کرد که کمیت کتب مطالعه شده در تالارهای قفسه باز آقایان و بانوان کتابخانه مرکزی و کتابخانه های اقماری از پراکندگی متفاوتی برخوردار است. بدین معنا که بعضی موضوعات زیاد و بعضی موضوعات کم مطالعه شده اند. در تالار قفسه باز آقایان کتابخانه مرکزی کتابهای علوم عملی (۱۸/۱۲ درصد) بیشترین و کتابهای زبان (۴/۴۳ درصد) کمترین درصد استفاده را به خود اختصاص داده اند. در تالار قفسه باز بانوان کتابخانه مرکزی کتابهای ادبیات (۲۲/۰۶ درصد) پر استفاده ترین و کتابهای زبان (۴/۰۳ درصد) همانند تالار آقایان کم استفاده ترین موضوعات بودند. در کتابخانه های اقماری بخش آقایان کتابهای ادبیات (۱۶/۲۳ درصد) بیشترین و کتابهای هنر (۶/۱۹ درصد) کمترین درصد استفاده را از آن خود کرده بودند. مراجعه کنندگان زن کتاب های ادبی (۲۲/۱۵ درصد) را بیشتر و کتاب های موجود در موضوع کلیات (۴/۵۱ درصد) را کمتر استفاده کرده بودند.

پرسشی که به ذهن رسید این بود که آیا قَلت استفاده از کتابهای بعضی موضوعات ناشی از قَلت مجموعه نبوده است. برای پاسخ این پرسش تصمیم گرفته شد درصد استفاده به نسبت موجودی سنجیده شود. لذا ابتدا اطلاعات مربوط به موجودی تالارها گردآوری و به طور کامل در جدول شماره ۳ منعکس شد.

جدول (۳). توزیع فراوانی و فراوانی نسبی کتابهای موجود در تالار قفسه باز آقایان و بانوان کتابخانه مرکزی و کتابخانه های اقماری آستان قدس رضوی برحسب رده موضوعی

کتابخانه / رده موضوعی		کلیات		علوم نظری		علوم دینی		علوم اجتماعی		زبان		علوم خاص		علوم عملی		تاریخ و جغرافیا		مجموع	
		تعداد	نسبت	تعداد	نسبت	تعداد	نسبت	تعداد	نسبت	تعداد	نسبت	تعداد	نسبت	تعداد	نسبت	تعداد	نسبت	تعداد	نسبت
مرکزی	آقایان	۱۵۴۰۲	۱۰۰٪	۲۹۰۸	۱۰۰٪	۱۸۶۶۲	۱۰۰٪	۱۲۱۲	۱۰۰٪	۱۲۱۲	۱۰۰٪	۱۲۱۲	۱۰۰٪	۱۲۱۲	۱۰۰٪	۱۲۱۲	۱۰۰٪	۳۸۸۱	۱۰۰٪
	بانوان	۲۲۶	۱۰۰٪	۱۵۰۰	۱۰۰٪	۲۲۶۸	۱۰۰٪	۲۲۶۸	۱۰۰٪	۲۲۶۸	۱۰۰٪	۲۲۶۸	۱۰۰٪	۲۲۶۸	۱۰۰٪	۲۲۶۸	۱۰۰٪	۲۲۶۸	۱۰۰٪
اقماری	آقایان	۲۲۰۰	۱۰۰٪	۲۲۶	۱۰۰٪	۲۲۶	۱۰۰٪	۲۲۶	۱۰۰٪	۲۲۶	۱۰۰٪	۲۲۶	۱۰۰٪	۲۲۶	۱۰۰٪	۲۲۶	۱۰۰٪	۲۲۶	۱۰۰٪
	بانوان	۲۲۶	۱۰۰٪	۲۲۶	۱۰۰٪	۲۲۶	۱۰۰٪	۲۲۶	۱۰۰٪	۲۲۶	۱۰۰٪	۲۲۶	۱۰۰٪	۲۲۶	۱۰۰٪	۲۲۶	۱۰۰٪	۲۲۶	۱۰۰٪

با در دست داشتن اطلاعات مربوط به موجودی می توان مشخص کرد که میزان استفاده در هر یک از موضوعات به نسبت موجودی چه مقدار بوده است. این مورد در جدول شماره ۴ مشخص شده است.

جدول (۴). درصد میانگین استفاده ماهانه کتابها، در هر رده موضوعی نسبت به موجودی همان رده در تالارهای قفسه باز آقایان و بانوان کتابخانه های مرکزی و اقماری

کتابخانه / رده موضوعی		کلیات		علوم نظری		علوم دینی		علوم اجتماعی		زبان		علوم خاص		علوم عملی		تاریخ و جغرافیا	
		تعداد	نسبت	تعداد	نسبت	تعداد	نسبت	تعداد	نسبت	تعداد	نسبت	تعداد	نسبت	تعداد	نسبت	تعداد	نسبت
مرکزی	آقایان	۲۶/۰۱	۱۰۰٪	۸۰/۵	۱۰۰٪	۳۹/۸	۱۰۰٪	۵۹/۱	۱۰۰٪	۱۳۳	۱۰۰٪	۱۰۰/۳	۱۰۰٪	۱۰۰/۸	۱۰۰٪	۶۷/۳	۱۰۰٪
	بانوان	۱۸۷/۳	۱۰۰٪	۱۵۸/۱	۱۰۰٪	۳۳/۹	۱۰۰٪	۵۳/۱	۱۰۰٪	۷۰/۷	۱۰۰٪	۱۲۴/۷	۱۰۰٪	۷۳/۳	۱۰۰٪	۹۴/۳	۱۰۰٪
اقماری	آقایان	۳۹/۳	۱۰۰٪	۲۹/۵	۱۰۰٪	۸/۶	۱۰۰٪	۱۸/۳	۱۰۰٪	۵۲/۳	۱۰۰٪	۳۳/۳	۱۰۰٪	۱۸/۹	۱۰۰٪	۴۱/۳	۱۰۰٪
	بانوان	۵۹	۱۰۰٪	۵۳	۱۰۰٪	۱۷	۱۰۰٪	۲۳	۱۰۰٪	۹۰/۲	۱۰۰٪	۵۰/۶	۱۰۰٪	۳۱/۳	۱۰۰٪	۶۹	۱۰۰٪

نتایج آشکار کرد که قلت استفاده در بعضی از موضوعات (جدول ۲) به قلت موجودی مربوط است . بدین معنا که اگر از کتابهای زبان و یا هنر در تالار قفسه باز آقایان کتابخانه مرکزی کم استفاده می شود ، این امر ناشی از کمی تعداد کتاب در این موضوعات است . استفاده ماهانه در این دو رده موضوعی به طور میانگین $178/4$ درصد (هنر) و 133 درصد (زبان) است در حالی که نسبت موضوع کلیات ($26/01$ درصد) و دین ($39/8$ درصد) می باشد . برطبق اصل رابطه عرضه و استفاده (دسترس پذیری) عامل تأثیرگذار بر کمیت استفاده میزان عرضه است . با کمی دقت در جدول ۴ به راحتی می توان نتیجه گرفت که در بعضی از موضوعات موجودی زیاد و بعضاً بی استفاده است و در بعضی موضوعات موجودی کم می باشد . در خصوص بخش گردش و امانت و وضعیت استفاده از موجودی این بخش نیز نتایجی مشابه به دست آمد . بدین معنا که در این بخش نیز توزیع کتاب در هر یک از رده های موضوعی برحسب استفاده مناسب نبوده است و پراکندگی قابل توجهی مشهود است که در قسمت نتایج به این اطلاعات اشاره خواهد شد .

همانگونه که در مقدمه این نوشته آمد ، محور کلیه فعالیت های کتابخانه ای بویژه در زمینه انتخاب مواد استفاده کننده است . مجموعه کامل به مجموعه ای اطلاق می گردد که در راستای نیازهای اطلاعاتی استفاده کنندگان خود باشد و این امر ممکن نخواهد بود مگر اینکه شناختی کامل و جامع از استفاده کنندگان وجود داشته باشد .

با توجه به مسائل یاد شده بهتر آن دیده شد که ضمن بررسی کتاب های مطالعه شده ، جامعه استفاده کننده را نیز مورد مطالعه قرار داد و بر این اساس پرسشنامه ای با ۱۲ سؤال بسته تهیه و در اختیار مراجعه کنندگان قرار گرفت .

اولین سؤال این بود که واقعا مراجعه کنندگان این مجموعه را چه قشرهایی از جامعه تشکیل می دهند . حاصل بررسی در جدول (۵) آمده است .

جدول (۵). توزیع فراوانی و فراوانی نسبی استفاده‌کنندگان کتابخانه مرکزی و کتابخانه‌های اقماری برحسب شغل

شغل کتابخانه	دانش‌آموز	قبل از کنکور	دانشجو	کارگر	کارمند	آزاد	بیکار	جمع		
									فراوانی	درصد
مرکزی	۱۳۶	۶۴۴	۴۹۶	۴	۱۴۰	۳۶	۴۰	۱۴۹۶	فراوانی	
	۹/۱	۴۳	۳۳/۲	۰/۳	۹/۴	۲/۴	۲/۷	۱۰۰	درصد	
اقماری	۱۷۲	۷۷۲	۳۶۸	۴	۴۸	۲۴	۴۴	۱۴۳۲	فراوانی	
	۱۲	۵۳/۹	۲۵/۷	۰/۲	۳/۴	۱/۷	۳/۱	۱۰۰	درصد	

داده‌های جدول (۵) مشخص می‌کند که اکثریت قابل توجه مراجعه‌کنندگان را افراد قبل از کنکور و دانشجو تشکیل می‌دهند، اما کارگران، کسبه (آزاد) و بیکاران کمتر به کتابخانه مراجعه می‌کنند. بر این اساس، احتمالاً مطالعه کتابهای درسی و کمک‌درسی بیشتر مورد توجه است. بنابراین پرسش دوم به این مورد اختصاص یافت. حاصل بررسی در جدول شماره (۶) مشخص شده است.

جدول (۶). فراوانی و فراوانی نسبی دلایل مراجعه استفاده کنندگان به کتابخانه مرکزی و کتابخانه های اقماری آستان قدس رضوی

جمع	مطالعه کتب غیر درسی کتابخانه	مطالعه کتب کمک درسی کتابخانه	مطالعه دروس تحصیلی خود	دلایل مراجعه کتابخانه	
				فراوانی	درصد
۱۵۱۲	۴۲۸	۴۳۵	۶۴۹	فراوانی	مرکزی
				درصد	
۱۴۶۰	۳۱۱	۴۹۵	۶۵۴	فراوانی	اقماری
				درصد	

پاسخهای بر احتمال اولیه صحت گذاشت . مطالعه دروس تحصیلی (۴۲/۹ درصد کتابخانه مرکزی و ۴۴/۸ درصد کتابخانه های اقماری) و مطالعه کتب کمک درسی (۲۸/۸ درصد کتابخانه مرکزی و ۳۳/۹ درصد کتابخانه های اقماری) است و کمتر برای مطالعه کتب غیردرسی (۲۸/۳ درصد کتابخانه مرکزی و ۲۱/۳ درصد کتابخانه های اقماری) به کتابخانه مراجعه می شود . بررسی چرایی این واقعیت موضوع تحقیق مجزایی است اما برای بهبود بخشیدن به این وضعیت و ترغیب به مطالعه کتب غیردرسی در قسمت پیشنهادات ، مواردی مطرح خواهد شد .

پرسش مطرح دیگر میزان دسترس پذیری منابع مورد نیاز مراجعه کنندگان بود . این سؤال مطرح است که مجموعه ای چنین عظیم تا چه حد در دسترس مراجعه کنندگان است این سؤال در پرسشنامه لحاظ شد و نتایج در جدول (۷) منعکس شده است .

جدول (۷) . میزان دسترس پذیری کتابهای مورد نیاز استفاده کنندگان
تالارهای قفسه باز کتابخانه مرکزی و کتابخانه های اقماری

جمع	کلاً وجود ندارد	کم است	موجود است	میزان دسترس پذیری کتابخانه	
				فراوانی	درصد
۱۴۶۴	۶۰	۹۰۴	۵۰۰	۳۴/۲	مرکزی
۱۰۰	۴/۱	۶۱/۷			درصد
۱۳۸۴	۱۳۲	۹۶۴	۲۸۸	۲۰/۸	اقماری
۱۰۰	۹/۵	۶۹/۷			درصد

با توجه به جدول شماره (۷) آشکار است که اکثر مراجعه کنندگان (۶۱/۷ درصد در کتابخانه مرکزی و ۶۹/۷ درصد در کتابخانه های اقماری) اعتقاد دارند کتاب های مورد نیازشان در مجموعه کم است و اکثر مراجعان در دسترسی به منابع مورد نیاز خود موفق نمی باشند . دلیل این امر چیست ؟ آیا این امر ناشی از نقص مجموعه می باشد و یا اینکه اشکال مربوط به نحوه دسترسی مراجعه کنندگان به منابع است ؟

برای پاسخ به این پرسش ، از مراجعه کننده پرسیده شده بود که برای دستیابی به منابع از کدامیک از سه مورد ذیل استفاده مینمایند :

۱ _ مراجعه به برگه دان

۲ _ مراجعه به کتابدار

۳ _ مراجعه مستقیم به قفسه

پاسخ های در جدول (۸) نشان داده شده است .

جدول (۸). نحوه دسترسی نیاز استفاده کنندگان کتابخانه مرکزی و کتابخانه های اقماری به منابع مورد نیاز

جمع	مراجعه مستقیم به قفسه	استفاده از برگه دان	مراجعه به کتابدار	نحوه دسترسی به کتابخانه منابع	
				فراوانی	درصد
۱۵۰۱	۹۳۰	۲۴۲	۳۲۹	فراوانی	مرکزی
۱۰۰	۶۲	۱۶/۱	۲۱/۹	درصد	
۱۴۵۳	۹۷۶	۲۳۴	۲۴۳	فراوانی	اقماری
۱۰۰	۶۷/۲	۱۶/۱	۱۶/۷	درصد	

با توجه به داده های جدول (۸)، اکثر مراجعان برای دسترسی به منابع خود مستقیماً به قفسه کتابها مراجعه می نمایند که این خود در بردارنده محدودیت هایی است که منجر به عدم دسترسی به منابع می گردد. اولاً کتابها در قفسه های براساس شماره راهنما منظم شده اند و لذا، مراجعه به برگه دان و یا کتابدار برای آگاهی از شماره راهنمای کتاب مورد نیاز است و با مراجعه مستقیم به قفسه احتمال یافتن کتاب کاهش می یابد، مگر این که مراجعه کننده قبلاً کتاب خود را در قفسه شناسایی کرده باشد. اما علت عدم مراجعه به کتابدار و یا برگه دان نیز موردی است که باید بررسی شود. طبق اطلاعات بدست آمده، برگه دان های کتابخانه مرکزی و کتابخانه های اقماری از سال ۷۲ تاکنون روزآمد نشده اند. بنابراین مراجعه استفاده کننده به این ابزار نیز چندان نتیجه بخش نخواهد بود. البته وجود فهرستهای کامپیوتری در کتابخانه مرکزی این نقیصه را جبران می نماید اما در کتابخانه های اقماری هنوز کامپیوتر مورد استفاده قرار نگرفته است. از سویی دیگر باید به این نکته نیز توجه داشت که کتابداران تا چه حد به کمک مراجعه کننده می شتابند و اصولاً

آیا حضوری فعال و مسئولیت پذیر دارند؟ در قسمت پیشنهادات به این مورد پرداخته شده است.

آخرین پرسشی که مطرح است میزان همبستگی مجموعه موجود با گرایشهای موضوعی استفاده کنندگان می باشد. برای این منظور از آزمون ضریب همبستگی پیرسون^۴ استفاده شد.

با استفاده از داده های جدول شماره ۲ (میانگین کتب مطالعه شده در تالارهای قفسه باز آقایان و بانوان به تفکیک رده موضوعی) و جدول شماره ۳ (توزیع فراوانی کتاب های موجود در تالارهای قفسه باز آقایان و بانوان به تفکیک رده موضوعی) ضریب همبستگی محاسبه شد که نتیجه در جدول شماره ۹ نشان داده شده است.

جدول (۹). بررسی میزان همبستگی بین مجموعه تالارهای قفسه باز آقایان و بانوان و گرایش های موضوعی استفاده کنندگان کتابخانه مرکزی و کتابخانه های اقماری

درصد	r	cov (x , y)	\bar{xy}	Sy	\bar{y}	Sx	\bar{x}	پارامتر آماری کتابخانه
%۷۵	۰/۷۵	۸,۶۶۶,۶۰۲	۳۷,۲۰۲,۹۷۲	۲۲۲۶	۲۲۰۲	۵۱۳۰	۶۷۹۰	آقایان مرکزی
%۶۷	۰/۶۷	۳,۷۱۵,۹۲۱	۱۸,۲۳۹,۱۲۱	۱۸۲۵	۲۲۰۶	۳۰۳۳	۲۵۳۰	بانوان مرکزی
%۶۱	۰/۶۱	۸,۱۷۸,۲۸۴	۶۲,۹۳۱,۳۹۸	۱۱۷۱	۳۳۳۸	۱۱۵۳۰	۱۶۴۰۲	آقایان اقماری
%۷۲	۰/۷۲	۲,۴۱۷,۲۳۳	۱۱,۱۹۹,۹۳۳	۸۷۰	۱۷۷۵	۳۸۵۰	۲۹۲۸	بانوان اقماری

لازم به تذکر است داده های فوق صرفاً به مبتنی بر کتاب های مطالعه شده است و همبستگی محاسبه شده نیز بیانگر میزان همخوانی پراکندگی موجودی و پراکندگی موضوعی کتاب های مطالعه شده است و از آمار فوق نمی توان به این نتیجه رسید که کتاب های موجود تا چه حد در راستای نیازهای مطالعاتی مراجعه کنندگان است.

۴. Karl Pearson

نتایج

عمده نتایجی که از این تحقیق به دست آمد به شرح زیر است :

– بیشترین کتاب های مطالعه شده در تالار قفسه باز آقایان و بانوان کتابخانه مرکزی و کتابخانه های اقماری در موضوعات ادبیات ، علوم عملی و دین بوده است و کمترین کتاب های مطالعه شده را موضوعات هنر و زبان در برداشته اند .

– با توجه به میزان موجودی و میزان استفاده در هر رده موضوعی نتیجه می گیریم در تالار قفسه باز آقایان کتابخانه مرکزی در موضوعات هنر ، زبان ، علوم عملی و علوم خالص با توجه به درصد بالای استفاده نسبت به موجودی مجموعه ، حجم کتب موجود در سطح پائین تری از نیاز استفاده کنندگان قرار دارد و در نتیجه کتابخانه با ضعف کمی مجموعه و در موضوعات کلیات و دین نیز با تراکم مجموعه روبرو است . در دیگر قسمتها (قفسه باز بانوان و کتابخانه های اقماری) نیز چنین پراکندگی وجود دارد .

– ۸۲/۴ درصد مراجعه کنندگان کتابخانه مرکزی و ۸۶/۹ درصد مراجعه کنندگان کتابخانه های اقماری را افراد مجرد تشکیل می دهند .

– اکثر مراجعه کنندگان (۴۳/۴ درصد کتابخانه مرکزی و ۶۴/۷ درصد کتابخانه های اقماری) را افراد با تحصیلات در مقطع دیپلم تشکیل می دهند .

– اکثر مراجعه کنندگان (۴۳/۱ درصد مرکزی و ۵۳/۹ درصد کتابخانه های اقماری) را افراد قبل از کنکور تشکیل می دهند .

– بیش از ۷۰ درصد مراجعه کنندگان دلیل مراجعه خود به کتابخانه را مطالعه کتب درسی خود و کتب کمک درسی کتابخانه عنوان نموده اند که مشخص می گردد کتابخانه بیشتر برای یادگیری و تکمیل دروس تحصیلی افراد مورد استفاده قرار می گیرد .

– بیش از ۶۰ درصد مراجعه کنندگان معتقدند که کتاب های مورد نیاز آنها در مجموعه کم است و قادر به دسترسی به این منابع نیستند . البته این امر بعضا ناشی از قلت مجموعه نیست و ریشه در نحوه دسترسی آنها به منابع دارد . اکثر مراجعه کنندگان برای دسترسی به کتاب خود مستقیما به قفسه مراجعه می کنند و کمتر از ۴۰ درصد از وجود برگه دان و یا

کتابدار در دسترسی به منابع خود استفاده می نمایند که این امر بر عدم دسترسی ایشان به منابع تأثیر به سزایی دارد .

_ اکثر مراجعه کنندگان اظهار داشته اند که کمتر از ۱۰۰ صفحه کتاب غیردرسی در ماه مطالعه می کنند که حاکی از این حقیقت است که گرایش مطالعاتی ایشان به سمت مطالعه دروس تحصیلی می باشد .

پیشنهادات

برای رفع بعضی از مشکلات مطرح شده در تحقیق چند پیشنهاد ارائه می گردد . واضح است که پیشنهادات ذیل کامل و تنها راهکار نمی باشند و می توان از طرق دیگری نیز استفاده نمود .

۱ _ به منظور جلوگیری از تراکم کتب کم استفاده و در عین حال تقویت مجموعه پر استفاده ، بهتر است در موضوعاتی که از استفاده بیشتری برخوردار است نسخه های تکراری از عناوین مناسب تهیه گردد و از سویی دیگر در زمینه موضوعات کم استفاده تر سعی شود حتی الامکان به یک نسخه از عناوین مناسب تر بسنده کرده تا از تراکم کتابهای کم استفاده و بعضاً بی استفاده کاست .

۲ _ به منظور جهت دادن به عادت مطالعه مراجعه کنندگان به سمت موضوعات غیردرسی و عناوین مناسب سعی شود توجه آنها به نوعی به سمت اینگونه کتابها سوق داده شود . این امر می تواند با استفاده از تابلوهای اعلانات ، ویتترین تازه های کتاب ، توصیه کتابداران و یا معرفی در نشریات انجام پذیرد .

۳ _ از آنجا که کتب مرجع در زمره کتاب های کم استفاده (کلیات) قرار گرفته است پیشنهاد می گردد به نوعی مزیت و نحوه استفاده از این منابع به مراجعه کنندگان آموزش داده شود . چه بسا یکی از دلایل استقبال کم از اینگونه کتابها به واسطه عدم شناخت باشد .

۴ _ در راستای افزودن میزان دسترسی مراجعه کنندگان به منابع ، باید فهرستهای کامپیوتری در کتابخانه مرکزی کامل و ارائه خدمات به مراجعه کنندگان به نحو مطلوب تری انجام گیرد و در کتابخانه های اقماری نیز باید از وجود کامپیوتر استفاده نمود و یا باید

برگه دانه احياء شود . از آنجا که کتابدار می تواند نقش به سزائی در امر دسترسی مراجعه کنندگان به منابع مورد نیاز داشته باشد توصیه می گردد کتابدار منتظر مراجعه استفاده کننده به وی نباشد و در امر یاری رساندن به استفاده کننده سبقت بجوید . چه بسا شرم و حجب مانع از ایجاد رابطه از سوی مراجعه کننده باشد .

۵ _ اعضاء کمیته گزینش کتاب باید در امر انتخاب دقت بیشتری داشته باشند ، اصولاً انتخاب باید انعکاس نیازهای مراجعه کنندگان باشد و نه تابع سلیقه های شخصی خود .

۶ _ استفاده از سیاهه های استاندارد موجود و کتابشناسی ها و گزارمان هایی از این قبیل می تواند در امر انتخاب مناسب تأثیری اجتناب ناپذیر داشته باشد .

۷ _ از آنجا که کتابخانه ارگانیک پویا و بالنده است (رانگانانان) بهتر است ارزیابی مجموعه به طور مستمر انجام پذیرد و میزان پاسخگویی مجموعه به نیازهای اطلاعاتی استفاده کنندگان سنجیده شود .

فهرست مأخذ فارسی

- ۱ _ تشیع ، ارسالان ، بررسی وضعیت استفاده کنندگان مراجعان از منابع کتابخانه های عمومی شهرهای غرب استان مازندران ، پایان نامه کارشناسی ارشد ، دانشگاه تهران ، ۱۳۷۷ .
- ۲ _ حاکمی ، اسماعیل ، سهم ایرانیان در تأسیس کتابخانه های اسلامی ، نشریه سمینار کتاب و کتابداری ، سال دوم ، شماره ۵ ، بهار ۱۳۶۰ .
- ۳ _ دیانی ، محمد حسین ، روشهای تحقیق در کتابداری ، تهران : مرکز نشر دانشگاهی ، ۱۳۶۹ .
- ۴ _ زال زاده ، ابراهیم ، بررسی وضعیت استفاده دانش آموزان پسر دوره متوسطه شهر شیراز از کتابخانه های عمومی ، پایان نامه کارشناسی ارشد ، دانشگاه تربیت مدرس ، ۱۳۷۳ .
- ۵ _ سینائی ، علی ، انتخاب کتاب : راهنمای کتابداران و کتابخانه ها ، تهران : وزارت فرهنگ و آموزش عالی ، مرکز اسناد و مدارک علمی ، ۱۳۶۸ .
- ۶ _ شاکری ، رمضانعلی ، گنج هزار ساله : کتابخانه آستان قدس رضوی در قبل و بعد از انقلاب ، آستان قدس رضوی ، کتابخانه مرکزی ، ۱۳۶۹ .
- ۷ _ فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی ، سال اول ، شماره ۱ پائیز ۱۳۷۶ .

۸_ کارناساها ، بررسی رفتار استفاده کنندگان ، ترجمه همایون حمیاری ، پیام کتابخانه ، سال چهارم ، شماره ۱۲ - ۱۳ .

۹_ گاردنر ، ریچاردک . مجموعه سازی : پیدایش گزینش و گسترش مواد کتابخانه ای ، ترجمه اسدالله آزاد . مشهد : آستان قدس رضوی ، بنیاد پژوهشهای اسلامی ، ۱۳۷۶ .

۱۰_ مؤتمن ، علی ، راهنما یا تاریخ و توصیف درباره ولایتمدار رضوی (ع) ، تهران : نشرقو ، ۱۳۶۱ .

۱۱_ هویدا ، علیرضا ، آمار و روشهای کمی در کتابداری و اطلاع رسانی ، تهران : سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت) ، ۱۳۷۸ .

۱۲_ یونسکو ، اطلاعات علمی و فنی در آسیا و اقیانوسیه : بررسی کلی نیازها و پیشنهادها ... ، ترجمه سیمین بردبار . تهران : وزارت فرهنگ و آموزش عالی ، مرکز اسناد و مدارک علمی ، ۱۳۶۵ .

فهرست مأخذ انگلیسی

- 1 – Atanasin, P. “ studies of information needs ” in problems of information science : collection of papers / edited by A. I. Chernyi, All Union Institute for scientific and Technical Information, 1972.
- 2 – Kneitschel, F. “ Information requirements as a basis for the planning of Information activities ” in problems of Information user needs, All Union Institute for scientific and Technical Information, 1975 .
- 3 – Knight, D. M. and Nourse, S. (Eds.) libraries at large : tradition, innovation, and the natureal interest. New York : R. R. Bowker Co., 1987 .
- 4 – Li Heng, Dictionary of library and information science : New York : Saur, 1984 .
- 5 – Varrek, Bernard. “ Rural Information needs and the role of the public library ” , Library Trends, vol. 44, No. 1, summer 1995 .
- 6 – Vavrek, Bernard, “ Assessing the information needs of rural Americans. Clarion, PA : College of library science, Univerity of pennsylvania, 1990 .
- 7 – Wilson, T. D. “ On user studies and information needs ”. The Reference Librarian, No. 49/50, 1995 .